

Äkkiä tänä kesänä

Nuori mies kuolee epäselvissä oloissa matkallaan Euroopassa. Nuorukaisen äiti haluaa, että mukana matkalla olleelle serkulle tehdään lobotomia, koska tämä on seonnut ja joutunut mielisairaalaan nähtyään serkkunsa kuolevan. Äiti ei halua, että nuorukaisen epäilyttävät elämäntavat ja epämääräinen kuolema tulevat julki. Hän haluaa, että poika muistettaisiin suurena runoilijana. Lääkäri ei suostu tekemään leikkausta, vaan alkaa tutkia nuorukaisen kuolemaa (Yle Teeman kuvaus Tennessee Williamsin näytelmään perustuvasta elokuvasta ”Äkkiä viime kesänä”).

Kesäkuu 2017 on ollut suomalaisen politiikan maineenhallinnan painajainen. Vaikka suoranaista sekoamispistettä ei saavutettukaan, huhut epäilyttävistä motiiveista ja epämääräisistä toimista levisivät valtoiminaan. Keskusteltiin perussuomalaisten hajoamisesta etukäteen hallituspuolueiden kesken kulissien takana? Järjestikö pääministeri lentonäytöksen? Siirryttiinkö valinnanvapaudessa uuteen käsikirjoitukseen sen jälkeen kun perustuslakivaliokunta totesi pakkoyhtiöitämisen perustuslain vastaiseksi?

Yksi tapa hahmottaa tämän kesän tapahtumia on tarkastella niitä mediassa esitettyinä auktoriteettiperformansseina. Tässä numerossa julkaistussa artikkelissa Esa Reunanen määrittelee auktoriteettiperformanssit retorisiksi yrityksiksi paitsi vahvistaa toimijan asemaa ja luottamusta politiikkaverkostojen osapuolten keskuudessa myös legitimoida tehtyjä ratkaisuja äänestäjille ja muille taustayhteisöille. Erilaiset tieto-, arvo-, luottamus- ja voimaperformanssit nivoutuvat poliittisen asiakysymyksen yhteydessä muotoutuneisiin kertomuksellisiin kehyksiin ja siten joko tukevat tai heikentävät kertomuksen ehdottamaa poliittista jäsenystä. Kesäkuun alun hallituskriisin yhteydessä oli tunnistettavissa kaikkien neljän performanssityypin elementtejä. Niistä ilmeisimpiin lukeutuvat perussuomalaisten sulkeminen hallitusyhteistyön ulkopuolelle demokraattiseen arvopohjaan nojautuvilla perusteilla ja luottamusperformanssikategoriaan kuuluvat vaikuutellut tarkkojen etukäteissuunnitelmien puuttumisesta.

Myös kysymys poliittisia tapahtumasarjoja, kuten hallituskriisiä, jäsentävien kertomusten muodostumisesta on kiehtova. Elokuvassa äiti halusi varmistaa, että hänen pojastaan kerrottaisiin tarinaa suurena runoilijana, ei epämääräistä elämää viettäneenä nuorukaisena. Salla-Maaria Laaksosen (2017) tuore väitöskirja osoittaa tämäntapaisen maineenhallinnan käyneen yhä haastavammaksi nykyisessä hybridissä mediamaisemassa, jossa perinteisen median tuottama materiaali sekoittuu verkkojulkisuudessa sosiaalisen median sisältöihin.

Hybridissä toimintaympäristössä organisaation maine on lisääntyvässä määrin riippuvainen eri sidosryhmien siitä kertomista tarinoista. Hallituksesta, eduskunnasta ja puolueista kansalaisille muodostuva käsitys on sikermä virkamiesten,

analyttikkojen, toimittajien ja kadunmiesten tuottamia narratiiveja. Maine on näin ollen suhteellista. Poliitikolla, puolueella tai politiikalla ylipäänsä ei ole vain yhtä yleisesti hyväksyttyä mainetta, vaan se näyttäytyy kullekin taustayhteiselle omanlaisenaan.

Laaksosen mukaan politiikan mainetarinat ovat harvoin puhtaasti rationaalisen arvioinnin tuotosta, vaan niille on ominaista vahva tunnepitoisuus. Tunteet ovat tärkeitä poliittisen kiinnittymisen väyliä, koska ne viestittävät sitoutumisesta: yhdentekevä asia ei synnytä tunnekuohua. Tämän kesän tapahtumia koskevassa keskustelussa tunnelataus on ollut monesti huomattavan kriittinen ja toimijoiden motiiveja ja esitettyjä perusteluja kyseenalaistava.

Vaikka esimerkiksi Pierre Rosanvallon (2008) näkee poliittisia päättäjiä kohtaan tunnetun epäluulon keskeiseksi, jopa välttämättömäksi seikaksi demokratian hyvinvoinnille, epäluottamus voi kuitenkin alkaa nakertaa myös itse demokrati-an perustaa. David Eastonin (1965) tunnetun erottelun mukaan kansalaisten politiikan toimijoihin kohdistuvan spesifin luottamuksen rakoilu on osa normaalia poliittista vuorovaikutusta. Tämä voi näkyä esimerkiksi kansalaisten kokemuksena vaaleissa annettujen lupauksen pettämisestä. Sen sijaan järjestelmän perusteisiin ja oikeutukseen kohdistuvan diffuusin luottamuksen oheneminen on vakava signaali. Huhut epäilyttävistä ja epämääräisistä toimista eivät tällöin enää vaikutakaan vahvasti liioitelluilta vaan varteenotettavilta tulkinnoilta tapahtumien autenttisesta kulusta.

Suomen Akatemian rahoittaman Polut poliittiseen luottamukseen -tutkimushankkeen tulokset kuitenkin osoittavat, että luottamus keskeisiin poliittisiin instituutioihin on Suomessa ainakin toistaiseksi korkealla tasolla ja myös säilynyt vakaana yksittäisistä notkahduksista huolimatta. Tältä osin politiikkaan kohdistuvat negatiiviset tunteet heijastanevat pikemminkin maineenhallinnan ongelmia kuin perustavanlaatuisia luottamuspulaa. Silti jo pelkkä maineenhallinnan rakoilu – tai tarkemmin ottaen mainetarinoiden eriytyminen – on monella tapaa ongelmallista. Mikäli sama nuorukainen näyttäytyy yksille ansioituneena runoilijana ja toisille epäilyttävänä elostelijana, toisistaan poikkeavat tulkintakehykset muodostavat itsessään jo jakolinjan. Vastaavasti kansalaisten osallistumismotivaatio ja käsitykset omista toimintamahdollisuuksistaan vaihtelevat todennäköisesti huomattavasti sen mukaan, koetaanko politiikka yhteisten asioiden hoitona vai strategisena vehkeilynä. Näin ollen eriytyneet kertomukset ja tulkintakehykset muodostavat yhden kuplakehityksen mekanismin.

Elokuvassa serkulle tehtävä lobotomia oli äidin näkökulmasta ainut ratkaisu poikansa maineen säilyttämiseksi. Yhteiskunnallisessa keskustelussa pohditaan puolestaan kuumeisesti keinoja, joilla politiikan mainetta voitaisiin kohentaa. Presidentin kesäkuussa järjestämien Kultarantakeskustelujen päätöstilaisuudessa nobelisti Bengt Holmström esitti, että kansalaisten politiikkaa kohtaan tuntemaa luottamusta ei tule pyrkiä vahvistamaan läpinäkyvyyttä lisäämällä. Lisääntyneet monitorointimahdollisuudet johtaisivat helposti äänestäjille kohdistettujen ”auktori-teetipermanssien” korostumiseen ja päätöksenteon kannalta tehokkaiden kompromissien välttelemiseen. Holmströmin mukaan hyödyllisempää olisi hyväksyä se, että päätöksentekijöiden ja kansalaisten välillä vallitsee väijäämättä tiedollinen asymmetria eli poliittisessa päätöksenteossa on käytettävissä sellaista tietoa, johon muilla ei ole pääsyä. Lisääntyneiden läpinäkyvyysvaateiden sijaan kansalaisten tulisi luottaa siihen, että huonoltakin vaikuttava päätös pohjautuu parhaaseen mahdolliseen saatavilla olevaan tietoon ja tulee sitä kautta ymmärrettäväksi.

Läpinäkyvyyden lisääminen ei ole kuitenkaan ainut tapa vahvistaa sidettä pää-

töksentekijöiden ja kansalaisten välillä. Warren ja Gastil (2015) ovat esittäneet, että kansalaiset voivat toteuttaa demokraattisessa järjestelmässä heille kuuluvaa valvontafunktiota rajallisten kognitiivisten resurssien kohdentamisen kannalta optimaalisella työnjaolla. Sinä missä tiettyjä instituutioita keskitytään monitorimaan tarkemmin, osaan päätetään tietoisesti luottaa.

Warren ja Gastil käyttävät deliberatiivisia kansalaisraateja esimerkkinä poliittisesta instituutiosta, jotka voivat auttaa kasvattamaan politiikkoihin kohdistuvasta valikoivasta luottamuksesta eroavaa fasilitoivaa luottamusta ja asiakysymysten kriittistä reflektiota. Tutkijoiden esittämää näkemystä tekee mieli myös jatkaa pohdimmalla, voisivatko puolueettomaan harkintaan, asiantuntijatietoon ja keskinäiseen puntarointiin perustuva kansalaisraatien päätöksentekoprosessi olla omiaan vahvistamaan kansalaisten edustajia ja sitä kautta koko poliittista järjestelmää kohtaan tuntea luottamusta. Ehkä keskeistä on havaita, että päätöksentekijöihin kohdistuvan luottamuksen ei tarvitse olla lähtökohtaisesti valikoivaa tai sameaa, vaan sen perusteita voidaan tukevoittaa erilaisten rohkaisevien edustuskokemusten kautta.

Politiikan tutkimuksen rooli politiikan mainetarinan rakentumisessa on ennen kaikkea tuoda paikalle lääkäreitä, jotka leikkauksen suorittamisen sijasta alkavat selvittää tilanteeseen johtaneita olosuhteita. Jotta luottamus edustajiin olisi mahdollista tai perusteltua, kansalaisten tulee voida olla vakuuttuneita siitä, että päätöksentekijöillä on kattavasti relevantein tieto käytettävissään. Nykyisen hallituksen yhteydessä on toistuvasti tullut esiin, että asiantuntijoita ei joko ole kuultu tai ainakaan kuunneltu. On jopa esitetty, että perinteisen hallitus-oppositio-jaon rinnalle on muotoutumassa hallituksen ja asiantuntijavallan välinen jännite. Tuore esimerkki on sosiaali- ja maakuntauudistus, jonka pakkoyhtiöittämistä koskeva osio todettiin kesäkuun lopulla perustuslain kannalta ongelmalliseksi. Näyttääkin pitkälti siltä, että perustuslakivaliokunta on asiantuntijoiden näkemysten huomioimisen kannalta keskeinen instanssi. Siksi olisi tärkeää, että suurten asiakokonaisuuksien yhteydessä se kuulisi jatkossakin myös substanssi-asiantuntijoita varsinaisten perustuslakiasiantuntijoiden rinnalla.

Politiikan tutkimuksen merkitys luottamuksen vahvistamisessa ei kuitenkaan rajoitu asiantuntija-armeijan esiinmarssittamiseen. Poliitiikan kommentaattoreina ja tulkitsijoina politologit muodostavat yhden ryhmän politiikan mainetarinoiden kertojissa. Sen kertomukset esimerkiksi demokratiasta hallintojärjestelmänä voivat ulottua pollyannamaisesta idealismista perikatoon: joko liberaali demokratia on saavuttanut huippunsa tai katoamassa kokonaan. Tutkijoiden korostama historiallinen näkökulma ei automaattisesti ole poliittisen kuvittelu-kyvyn tausta. Historian korostaminen voi yhtä hyvin toimia perusteena kyyniselle realismille, jonka mukaan mikään ei koskaan muutu. Poliitiikan tutkijoilla on tässä vastuullinen rooli sekä politiikan mainetarinoiden rakentajina että käytettyjen tulkintakehysten artikuloijina.

Erilaisten tulkintojen tunnistaminen on puolestaan edellytys sille, että politiikka näyttyy mielekkäänä ja responsiivisena erilaisille yhteiskunnallisille ryhmille. Politologit voivat toimia erillisten tulkintakuplien avaajina. Esimerkiksi politiikan näkeminen yhteisten asioiden hoitona tai strategisena pelinä eivät välttämättä ole toisensa pois sulkevia kehyksiä. Edustajien mandaattiroolia painottavien teorioiden näkökulmasta puolueilla on suorastaan velvollisuus ajaa erityisesti omien kannattajiensa tärkeiksi kokemia asioita, vaikka ne naamoitaisiinkin yhteiseksi eduksi. Ja vastaavasti voidaan esittää, että kokonaisuus tulee toteutetuksi sitä kautta, että kaikki ajavat omaa etuaan.

Mitä tapahtui ”Äkkiä viime kesänä”? Siinä tapahtumien autenttisen kulun

selvittämiseen vaaditaan psykiatrin suorittamaa perusteellista evaluointia ja lopulta totuusseerumiin turvautumista. Tarinan kuultuaan äiti sulkee poikansa runokirjan, jonka viimeiset sivut ovat tyhjiä, ja poistuu huoneesta. Sitä, mitä tapahtui äkkiä tänä kesänä, analysoidaan *Politiikka*-lehdessä ja *Politiikasta*-verkkolehdessä vielä pitkään.

HANNA WASS

KIITOKSET

Kirjoittaja kiittää Heikki Hiilamoaa, Salla-Maaria Laaksosta, Paul-Erik Korvelaa, Timo Miettistä, Maija Setälää ja Johanna Vuorelmaa käydyistä taustakeskusteluista.

LÄHTEET

- Easton, David. 1965. *A system analysis of political life*. New York: John Wiley.
- Laaksonen, Salla-Maaria. 2017. *Hybrid narratives: Organizational reputation in the hybrid media system*. Publications of the Faculty of Social Sciences. Helsinki: University of Helsinki.
- Rosanvallon, Pierre. 2008. *Vastademokratia*. Tampere: Vastapaino.
- Warren, Mark ja Gastil, John. 2015. Can deliberative minipublics address the cognitive challenges of democratic citizenship? *The Journal of Politics* 77(2), 582–574.